

УДК 631.115 (075.8)

*Т.П. Кальна-Дубінюк, д. е. н., професор,
завідувач кафедри аграрного консалтингу та сервісу
Національного університету біоресурсів і природокористування України, м. Київ*

РОЛЬ КОНСАЛТИНГУ В ІННОВАЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ, ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРИ, ТУРИЗМУ ТА ОСВІТИ

Стаття присвячена консалтинговій діяльності в аграрній сфері, його ролі в інноваційному розвитку сільськогосподарських підприємств, закладів культури, туризму та освіти.

Ключові слова: консалтинг, інновації, сільськогосподарське підприємство, культура, туризм, освіта.

*Т.П. Кальна-Дубинюк, д. э. н., профессор,
заведующий кафедры аграрного консалтинга и сервиса
Национального университета биоресурсов и природопользования Украины, г. Киев*

РОЛЬ КОНСАЛТИНГА В ИННОВАЦИОННОМ РАЗВИТИИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ, УЧРЕЖДЕНИЙ КУЛЬТУРЫ, ТУРИЗМА И ОБРАЗОВАНИЯ

Статья посвящена консалтинговой деятельности в аграрной сфере, его роли в инновационном развитии сельскохозяйственных предприятий, учреждений культуры, туризма и образования.

Ключевые слова: консалтинг, инновации, сельскохозяйственное производство, культура, туризм, образование.

*T. Kalna-Dubinyuk, Dr. professor in Economics
Head of Extension Department
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kiev*

ROLE OF CONSULTING IN THE INNOVATIVE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES, CULTURAL INSTITUTIONS, TOURISM AND EDUCATION

The article is devoted to consulting activities in agriculture and its role in the innovation of agricultural enterprises, cultural institutions, tourism and education.

Keywords: consulting, innovation, farm, culture, tourism and education.

Розвиток світової економіки, пов'язаний із посиленням процесів глобалізації, інтеграції та різних форм міжгосподарської взаємодії та лібералізацією світових господарських зв'язків, породжує розвиток різних форм об'єднань і груп підприємств, що прагнуть бути конкурентоспроможними як на внутрішньому ринку, так і шукають виходи на світові аграрні ринки. За останнє десятиліття відзначається суттєве збільшення потреб у застосуванні нових технологій, розширення можливостей застосування сучасних комп'ютерних технологій та інформаційних систем.

Стрімкий розвиток інформаційних технологій у ринкових умовах господарювання сприяє безперервному поширенню знань та інформації і потребує науково обґрунтованих рекомендацій щодо їхнього ефективного застосування. При цьому все більша увага приділяється консалтингу – дорадництву, як його називають в аграрній сфері, та його інноваційному розвитку. Розвиток ефективного та надійного дорадчого сервісу для сільськогосподарських виробників і сільського населення є на сьогодні важливим у подоланні кризових явищ у сільськогосподарському виробництві, успішному розвитку культурних закладів, туризму на селі.

Ускладнення економічних умов ведення бізнесу породжує специфічні проблеми, при вирішенні яких дедалі частіше підприємці відчувають необхідність участі дорадників та експертів-дорадників, що надають рекомендації.

Високий професійний рівень дорадників та експертів дорадників є запорукою успіху в бізнесі та потребує сучасних освітніх програм.

Дослідженню питань розвитку консалтингу, його інформаційно-консультаційних та освітніх програм у сільськогосподарському виробництві, у сфері культури та туризму присвячені праці зарубіжних та вітчизняних учених, серед яких: Ф. Колбер, В. Кошелєв, К. Макхем, В. Рів'єра, С. Джонсон, Г. Аванесова, В. Васильєв, Т. Кальна-Дубінюк, М. Кропивко, М. Переверзєв та ін. [1-10].

Метою статті є розкриття ролі консалтингу в забезпеченні інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств, закладів культури, туризму та освіти.

Україна має величезний аграрний потенціал, який відіграватиме все більшу роль при поглибленні світової продовольчої кризи. Проте, незважаючи на окремі приклади конкурентного ведення сільського господарства в цілому, українське село знаходиться в стані стагнації. Сталий розвиток агропромислового виробництва в Україні неможливий без швидкого розповсюдження сільськогосподарських знань та інформації, впровадження сучасних технологій у виробництво та інтеграції аграрного сектора економіки країни в світову економічну систему.

Сільськогосподарська практика більшості розвинутих країн світу вказує на необхідність упровадження інноваційних технологій, використовуючи інформаційно-консультаційну діяльність [11].

У процесі консультування аграрних виробників використовуються різні методи та форми роботи: індивідуальні зустрічі та групові консультації – поради, семінари-тренінги, виїзди на передові підприємства, короткотермінові навчальні курси; масові заходи – виставки, теле- та радіопроекти, розповсюдження друкованої інформації тощо [12].

До інноваційного розвитку відносяться матеріальні, технологічні та технічні нововведення в галузі, які направлені на зниження собівартості одиниці продукції та підвищення загальної рентабельності виробництва, за умови позитивного впливу на якість продукції та зменшення антропогенного впливу на довкілля.

Згідно зі стратегією розвитку аграрного сектора економіки на період до 2020 р., схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 806-р, стратегічними цілями є: гарантування продовольчої безпеки держави; забезпечення прогнозованості розвитку та довгострокової стійкості аграрного сектора шляхом розвитку різних форм господарювання; сприяння розвитку сільських населених пунктів та формування середнього класу на селі шляхом забезпечення зайнятості сільського населення та підвищення рівня доходів; підвищення рівня інвестиційної привабливості галузей аграрного сектора та фінансової без-

пеки сільськогосподарських підприємств; підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільгосппродукції, ефективності галузей, забезпечення стабільності ринків; розширення участі України у забезпеченні світового ринку сільськогосподарською продукцією; раціональне використання земель сільськогосподарського призначення та зменшення техногенного навантаження аграрного сектора на навколишнє природне середовище. Для реалізації розробленої Стратегії, як вказується в Розпорядженні, велике значення надається розбудові розвинутої системи сільськогосподарського дорадництва – консалтингу.

Закон України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність», ухвалений 2004 р., передбачає державну підтримку дорадчої діяльності за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів. Відповідно до Закону, в кожному регіоні функціонують сільськогосподарські дорадчі служби, яких на сьогодні налічується 74, створені в основному за технічної допомоги міжнародного співтовариства. У зв'язку з неприйняттям свого часу рішення про надання їм державного статусу, дорадчі служби функціонують як недержавні організації різних організаційно-правових форм (громадські та благодійні організації, господарські товариства, приватні підприємства, обслуговуючі кооперативи тощо).

Водночас створені, за обмеженої в часі та обсягах фінансової та технічної допомоги міжнародних проектів та програм, обласні сільськогосподарські дорадчі служби не в змозі без державної підтримки розвивати мережу своїх представництв у районах і селах.

Отже, в Україні протягом 2011-2015 рр. розпочалося формування ефективної державної системи сільськогосподарського дорадництва з метою забезпечення інноваційного розвитку сільгосппідприємств та сільських територій, подолання бідності на селі шляхом ведення про-світницької діяльності та надання соціально спрямованих дорадчих послуг сільгоспвиробникам і сільському населенню задля підвищення рівня їхніх знань і вдосконалення практичних навичок прибуткового ведення сільськогосподарської та пов'язаної з нею соціально-культурної діяльності, надання соціально спрямованих дорадчих послуг суб'єктам господарювання, що здійснюють діяльність у сільській місцевості, та сільському населенню, органам влади та місцевого самоврядування.

Інфраструктуру сільськогосподарського дорадництва становлять державна система сільськогосподарського дорадництва, недержавні громадські сільськогосподарські дорадчі служби, консалтингові організації, а також сільськогосподарські дорадники, експерти-дорадники та приватні консультанти. Регламентація діяльності дорадників здійснюється в межах чинного законодавства.

Налагодження системи дорадчого забезпечення може вирішувати низку важливих завдань у сфері сільського туризму: прийняти оптимальне для кожної ситуації управлінське рішення, знизити ризики в діяльності того чи іншого господаря садиби сільського туризму та забезпечити сталий розвиток навколишнього середовища. Отже, існує реальна потреба в інформаційно-консультаційному забезпеченні ефективного управління сільським туризмом, а консалтингова діяльність повинна відігравати важливу роль в організації сільського туризму та подальшого його розвитку.

Інноваційним напрямом у консалтингу стало його застосування для розвитку сфери культури з урахуванням сучасних тенденцій та вимог до менеджменту культурних проектів в умовах ринкової економіки, що забезпечує не тільки інтуїтивними механізмами консалтингу, але і його базовими програмами, що дозволяють керувати змінами в організаціях культури.

Важливим в інноваційному консалтингу стає корпоративне, операційне, організаційне, інформаційно-технологічне консультування, підбір топ-менеджерів та консультування експертів, стратегічний консалтинг. Професійні послуги з економіки й управління та управлінський консалтинг у сільгосппідприємствах, у галузі культури і туризму.

Велике значення приділяється сучасним методам консалтингу: *реінжиніринг* бізнес-процесів в організаціях (бізнес-система, бізнес-процес, ділова процедура); *бенчмаркінг* – метод вивчення чужого досвіду (зразкова практика, відносна позиція щодо витрат, зразкова

практика партнера, п'ять основних принципів бенчмаркінгу в культурі); *аутсорсинг* (професійний, виробничо-технологічний, фінансово-адміністративний, географічний аутсорсинг, аутсорсинг бізнес-процесів) та причини його використання; *управління якістю* та концепція «Шість сигм», залучення працівників, орієнтація на споживача, робота на рівні всієї організації, формування та навчання команди, стратегія удосконалення, рішення проблем; *коучинг* (особистісний тренінг, спрямований на досягнення результату, коучинг для команд) із розкриттям підвищення мотивації в керівництва та співробітників через партнерську співпрацю, форм консультування та термінів співробітництва, причин звернення до послуг коучів (тренерів), управління змінами в організації в стилі коучинг.

Інноваціями в освітній діяльності стало відкриття МОН України нової магістерської програми за спеціальністю «Дорадництво» у специфічних категоріях. Вона передбачає навчання з актуальних напрямів будь-якої діяльності, в т. ч. і сільськогосподарської для підготовки консультантів з дорадництва.

Прогресивним напрямком консалтингу в освіті є його науково-просвітницька діяльність, проведення теоретико-концептуальних досліджень дорадчих процесів, організація актуальних програм навчання через бізнес-школи, створення та впровадження інтерактивних консалтингових систем, формування електронної інформаційно-консультаційної мережі e-Екстеншн.

ННІ післядипломної освіти НУБіП України, за ініціативи кафедри аграрного консалтингу та сервісу почав проводити Бізнес-школи з таких актуальних програм, як: «Школа сільського зеленого туризму», «Школа якісного управління», «Школа органічного виробництва», «Школа бджільництва», «Школа збереження родючості ґрунтів», «Школа з ландшафтного дизайну» та ін. для товаровиробників, культурологів, сільського населення, дорадників та експертів-дорадників [13].

Кожна школа проводиться сумісно з асоціацією партнером, має розроблену програму занять, яка включає всі теоретичні та практичні питання школи. Заняття проводяться досвідченими викладачами та практиками, включають лекційний курс та практичну роботу, а також презентації самих слухачів. По закінченню школи слухачі проходять тестування та отримують сертифікати. Все це надає можливість глибоко опанувати питанням, що поставлене для вивчення в школі, та можливість слухачам у подальшому успішно вести свою діяльність.

Школи мають гнучку програму навчання, що включає як 36-годинні, так і 72-годинні курси. Програма весь час контролюється фахівцями щодо актуальності та швидко змінюється відповідно до потреб слухачів. Програма передбачає необхідний роздатковий матеріал та відеофільми.

Зворотний зв'язок із випускниками таких шкіл надає можливість відстежувати їхню успішну роботу та в подальшому допомагати вчасно реагувати на потреби ринку, надаючи можливість покращити свої знання в наступних актуальних школах для них.

Такі школи не конкурують із дорадниками-консультантами, які приходять на допомогу виробникам і населенню з тренінгами та рекомендаціями, а, навпаки, навчають розуміти ту проблему, що постала перед ними, а потім уже звертатися до консультантів, щоб знайти найкраще її вирішення. Отримання знань у бізнес-школах значно дешевше, ніж послуги дорадників.

Започатковані бізнес-школи – це новий освітній крок назустріч інноваціям, їхньому успішному втіленню в життя.

Для консалтингу стають дуже важливими Web-технології та інтернет-ресурси, що надають унікальні можливості доступу до інформації та реалізації інтерактивного консультування та дистанційного навчання [14].

Прикладом цього є розробка високоефективної інтерактивної консалтингової системи «КОНКА» для вирощування моркви за сучасними технологіями [15].

Розроблений приклад інтерактивної консалтингової системи вказує на її переваги та особливості щодо забезпечення знаннями та відповідями на питання клієнта.

Режими роботи системи «КОНКА» мають чотири ступені.

1. Стационарний ступінь – коли система знаходиться у консультанта. До нього приходять клієнт, і консультант, використовуючи систему, формує для нього рекомендації.

2. Автономний ступінь – коли клієнт купує цю систему на CD диску, налаштовану на його бізнес, і, сам навчаючись, формує для себе рішення.

3. Абонентний ступінь – коли клієнт підписується на обслуговування цією системою регулярно через інтернет за абонентну плату.

4. Дистанційний ступінь – коли клієнт дістає доступ до системи, підключившись до інтернету.

Запропонований підхід забезпечує покроковий режим діалогу між користувачем та комп'ютером, у результаті чого на дисплеї візуально представляється необхідна для користувача інформація. При цьому забезпечуються такі основні вимоги для інтерактивного формування рішення: простота та зручність у користуванні; наявність логічності та послідовності; повнота формування рішення, тобто в наборі програмних функцій не повинно бути значних упущень; стійкість до помилок користувача; продуктивність та ефективність; економічність, тобто програмне забезпечення не повинно бути дорогим.

Таким чином, застосування таких інтерактивних консалтингових систем надає сільгоспвиробнику, населенню, працівнику культури й освіти сучасний інструмент пізнавальної та виробничої діяльності зі значним арсеналом інформаційно-консультаційних методів та комп'ютерних програм їхньої реалізації для знаходження конкурентоспроможного рішення в розвитку їхнього бізнесу.

Іншим важливим напрямом інноваційного розвитку консалтингу стає застосування електронної дорадчої системи e-Екстеншн, що розробляється в НУБіП України [16]. Основними партнерами e-Екстеншн є урядові структури, наукові установи та освітні заклади, дорадчі служби, приватний бізнес, громадські асоціації та міжнародні проекти. Ядром цієї системи є об'єднання фахівців за напрямками діяльності (овочівництво, бджільництво, аквакультура, театри, виставки, зелений туризм, освіта тощо), для яких створюється електронна платформа.

Така система поширюватиме інформацію, нові технології, знання за принципом «у будь-який час та в будь-якому місці», використовуючи для цього значний міжнародний досвід. Користувачами такої системи будуть усі виробники та населення, державні та урядові структури України, міжнародні асоціації. У роботі використовується досвід американської системи електронного дорадництва eXtension, з якою Університет активно співпрацює. Електронна платформа системи e-Екстеншн включає:

- веб-сайт (точка доступу) для координації та підтримки мережі знань, координаторів напрямків, мережі дорадників, проведення консультування;
- систему управління дистанційним навчанням із банком електронних навчальних курсів по галузях господарювання та напрямках знань;
- систему проведення вебінарів;
- створення мережі знань (бази даних, бази знань та агроВікі) у сферах діяльності (агровиробництво, культура, туризм, освіта тощо) та їхніх напрямів;
- організацію call-центру дистанційного консультування та підтримки користувачів та учасників системи;
- створення та інформаційну підтримку спільнот практиків (СП) за сферами діяльності тощо.

Таким чином, застосування інноваційного консалтингу у різних сферах діяльності потребує подальшого вдосконалення Державної політики. Велике значення в цьому приділяється вдосконаленню системи сільськогосподарського дорадництва, розробці інноваційних консалтингових систем, таких як інтерактивна консалтингова система «КОНКА», електронна система розвитку дорадчого сервісу e-Екстеншн, а також розвитку освітніх програм, бізнес-шкіл, що сприятиме розвитку конкурентоспроможного виробництва, підвищенню культури, рівня життя населення.

Використані джерела

1. Колбер Ф. Маркетинг культуры и искусства / Ф. Колбер ; пер. с англ. – М. : Арт-Пресс, 2004.
2. Кошелев В.М. Оценка эффективности консультационной деятельности в сельском хозяйстве / В.М. Кошелев // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». – 2011. – Вип. 163. – Ч. 3. – С. 48-51.
3. Макхэм К. Управленческий консалтинг / К. Макхэм ; пер. с англ. – М. : Дело и Сервис, 1999. – 288 с.
4. Консалтинг менеджмента, или Как улучшить свой бизнес / под ред. М. Калверта ; пер. с англ. И. Гаврилова. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 2005. – 392 с.
5. Rivera W.M. Contracting for Agricultural Extension / W.M. Rivera, W. Zijp. – CAB International 2002. – 189 p.
6. Kalna-Dubinyuk T. The Development of Extension Service in Ukraine and the Worldwide Experience / T.P. Kalna-Dubinyuk, S.R. Johnson// Text-book. – К. : Agrarna nauka, 2005. – 200 с.
7. Аванесова Г.А. Культурно-досуговая деятельность: Теория и практика организации : учеб. пособ. для студентов вузов / Г.А. Аванесова. – М. : Аспект Пресс, 2006. – 236 с.
8. Кальна-Дубінюк Т.П. Організація інформаційно-консультаційного забезпечення сільськогосподарських підприємств : монографія / Т.П. Кальна-Дубінюк. – Ніжин : ПП Лисенко М.М., 2012. – 363 с.
9. Кропивко М.Ф. Шляхи розвитку сільськогосподарського дорадництва в Україні / М.Ф. Кропивко // Науковий вісник НУБіП України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». – 2011. – Вип. 168. – Ч. 3. – С. 10-16.
10. Переверзев М.П. Менеджмент в сфере культуры и искусства : учеб. пособие / М.П. Переверзев, Т.В. Косцов ; под ред. М.П. Переверзева. – М. : ИНФРА-М, 2007. – 192 с.
11. Галич О.А. Соціально-спрямовані дорадчі послуги в системі інформаційно-консультаційного забезпечення АПК / О.А. Галич, М.О. Маркеева // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Вип. 2. – Т. 1. Економічні науки. – Полтава : ПДАА. – 2011. – С. 64-71.
12. Галич О.А. Сільськогосподарське дорадництво : навч. посібник / О.А. Галич. – К., 2007. – 368 с.
13. Кальна-Дубінюк Т.П. Школи-тренінги з актуальних питань інноваційного консалтингу / Т.П. Кальна-Дубінюк // Інноваційно-технологічні процеси підготовки фахівців природничо-аграрної сфери : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Ніжин 25-26 лютого 2010 р.– Ніжин : ПП Лисенко М.М., 2010. – С. 161-163.
14. Кальная-Дубинюк Т.П. Информационно-консультационные системы как эффективный инструмент управления материальными ресурсами / Т.П. Кальная-Дубинюк, Е.Ф. Шаповал // Вестник АПК Верхневолжья. – 2014. – № 3 (27). – С. 21-24.
15. Kalna-Dubinyuk T.P. Interactivity Consulting System CONKA for Supporting Viable Rural Communities / T.P. Kalna-Dubinyuk // Supporting viable rural communities: Proceedings of abstracts of the 18th European Seminar on Extension Education/ ESEE, Czech Republic, September 5-8, 2007. – Prague, 2007.– P. 25.
16. Кальна-Дубінюк Т.П. Організація інформаційно-консультаційного забезпечення сільськогосподарських підприємств : монографія / Т.П. Кальна-Дубінюк. – Ніжин : ПП Лисенко М.М., 2012. – 363 с.